

Scientific Diplomacy Strategies in the Middle East: A Case Study of Turkey, the United Arab Emirates, and Saudi Arabia

Hananeh Darashti¹

(Received: 27/02/2024- Accepted: 10/05/2024)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.502720.1020

Extended Abstract

Introduction: Problem Statement and Background

Scientific diplomacy has emerged as a pivotal approach in international relations, fostering scientific and technological collaborations while mitigating political tensions and reinforcing diplomatic ties. In the context of the Middle East—a region persistently challenged by political instability, sectarian conflicts, and geopolitical rivalries—scientific diplomacy presents an opportunity to create sustainable peace and stability. The region's scientific underdevelopment, reliance on natural resources, and political fragmentation further accentuate the necessity for leveraging science diplomacy as a tool for regional

¹ Assistant Professor, Department of Political Science, Islamic Azad University Central Tehran Branch, Tehran, Iran (Roya.2147@gmail.com)
Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0009-2491-4374>

cooperation.

Among the key regional players, Turkey, the United Arab Emirates (UAE), and Saudi Arabia have strategically invested in science diplomacy to bolster their global standing and enhance their soft power. Each country has pursued different yet overlapping pathways, emphasizing international partnerships, technological advancements, and talent acquisition. This paper investigates the strategic frameworks employed by these three nations in advancing scientific diplomacy and evaluates their efficacy in fostering international collaborations and reducing geopolitical tensions.

Research Objectives

The primary aim of this research is to compare the scientific diplomacy strategies of Turkey, the UAE, and Saudi Arabia and analyze their implications for regional cooperation and geopolitical stability. Specifically, this study seeks to:

1. Identify the similarities and differences in the scientific diplomacy policies of these countries.
2. Examine how these nations use scientific diplomacy to enhance their international standing and soft power.
3. Evaluate the effectiveness of their diplomatic engagements in mitigating regional conflicts and fostering scientific cooperation.

57 Scientific Diplomacy Strategies in the Middle East ...

Research Methodology

This study employs a qualitative comparative approach, utilizing secondary data analysis from credible international reports, academic literature, and official government documents. A comparative methodology is adopted to assess policy frameworks, investment patterns, and scientific collaborations across the three countries. The data sources include policy reports, peer-reviewed journals, and case studies focusing on scientific diplomacy in the Middle East.

Key areas of analysis include government investments in research and development (R&D), participation in global scientific collaborations, establishment of international universities and research institutions, and initiatives to attract and retain scientific talent. The study also incorporates a theoretical lens based on neoliberal institutionalism, which underscores the role of international cooperation in reducing conflicts and promoting mutual benefits.

Findings

The comparative analysis reveals that despite variations in approach, all three countries share common objectives, such as enhancing their scientific competitiveness, reducing dependency on foreign technology, and leveraging

scientific diplomacy as a means of exerting soft power.

Turkey

Turkey has positioned itself as a scientific bridge between Europe and the Middle East by integrating into European research programs, particularly through initiatives such as the Horizon 2020 framework. It has also forged partnerships with European and Asian universities, facilitating knowledge exchange and joint research projects. Turkey's approach to science diplomacy is deeply intertwined with its foreign policy objectives, aiming to enhance its geopolitical influence through scientific collaborations.

United Arab Emirates (UAE)

The UAE has pursued a distinctive model centered on investing in high-tech industries, such as artificial intelligence, space exploration, and renewable energy. Landmark projects like the Mars Hope Probe illustrate the country's commitment to becoming a regional hub for scientific innovation. The UAE has also established world-class universities and research institutions to attract global talent, reinforcing its position as a center for scientific excellence in the Middle East.

Saudi Arabia

Saudi Arabia's Vision 2030 strategy has prioritized scientific and technological advancements as a means of

59 Scientific Diplomacy Strategies in the Middle East ...

economic diversification and reducing reliance on oil exports. Investments in institutions such as King Abdullah University of Science and Technology (KAUST) and initiatives to attract foreign researchers highlight the country's ambition to become a scientific powerhouse. Saudi Arabia has also engaged in international collaborations in the fields of renewable energy, biotechnology, and health sciences.

Conclusion

The study concludes that while Turkey, the UAE, and Saudi Arabia have adopted diverse scientific diplomacy strategies, their overarching objectives converge on enhancing regional and global scientific engagement. Each country's approach reflects its broader foreign policy aspirations and domestic economic imperatives.

Scientific diplomacy, when effectively implemented, serves as a critical instrument for reducing regional tensions, fostering collaboration, and promoting sustainable development. The findings suggest that increased investment in cross-border scientific partnerships and more coherent regional frameworks for science diplomacy could amplify the impact of scientific cooperation in the Middle East. Future policy directions should emphasize greater institutional integration, increased funding for joint

scientific projects, and enhanced mobility programs for regional researchers.

Keywords: Scientific diplomacy, Middle East, Turkey, United Arab Emirates, Saudi Arabia, regional cooperation, Soft power, Science and technology policy.

راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی

حنانه درشتی^۱

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۸ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۲/۲۲)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.502720.1020

چکیده

دیپلماسی علمی به‌عنوان یکی از رویکردهای نوین در روابط بین‌الملل، نقشی کلیدی در توسعه همکاری‌های علمی و فناوری، کاهش تنش‌ها و تقویت روابط میان کشورهای ایفا می‌کند. در خاورمیانه، منطقه‌ای که همواره با تنش‌های سیاسی و رقابت‌های ژئوپلیتیکی مواجه بوده است، بهره‌گیری از دیپلماسی علمی می‌تواند بستری برای ایجاد صلح و ثبات پایدار فراهم کند. پژوهش حاضر با هدف بررسی راهبردهای دیپلماسی علمی سه کشور ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی به‌عنوان بازیگران کلیدی منطقه‌ای انجام شده است. مساله پژوهش، بررسی تفاوت‌ها و تشابهات دیپلماسی علمی سه کشور بوده و اینکه چگونه این کشورها از دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزاری برای ارتقای جایگاه بین‌المللی و تقویت قدرت نرم خود استفاده کرده‌اند؟ در این راستا، پیشینه این موضوع نشان می‌دهد که کشورهای مذکور با سرمایه‌گذاری‌های گسترده در حوزه علم و فناوری، تأسیس دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی، جذب نخبگان علمی و مشارکت در پروژه‌های جهانی، مسیرهای متفاوتی را برای تقویت همکاری‌های علمی و دیپلماتیک طی کرده‌اند. روش پژوهش این مقاله کیفی و از نوع مقایسه‌ای بوده و از تحلیل داده‌های ثانویه شامل گزارش‌های معتبر بین‌المللی، مقالات علمی و اسناد رسمی بهره گرفته است. یافته‌ها حاکی از آن است که هر سه کشور با وجود تفاوت در راهبردها، اهداف مشترکی مانند افزایش توان رقابتی، ایجاد منافع مشترک علمی و کاهش وابستگی‌های خارجی را دنبال می‌کنند. نتیجه‌گیری این پژوهش نشان می‌دهد که دیپلماسی علمی می‌تواند ابزاری مؤثر برای کاهش تنش‌های منطقه‌ای و تقویت صلح و ثبات در خاورمیانه باشد. مقاله حاضر پیشنهاد می‌دهد که کشورهای منطقه با تقویت همکاری‌های علمی مشترک و تدوین راهبردهای منسجم‌تر، می‌توانند از ظرفیت‌های دیپلماسی علمی برای توسعه پایدار و تعاملات سازنده بهره بگیرند.

۱. استادیار علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران. (Roya.2147@gmail.com)

واژگان کلیدی: دیپلماسی علمی، خاورمیانه، ترکیه، امارات متحده عربی، عربستان سعودی

مقدمه

خاورمیانه همواره یکی از پیچیده‌ترین و حساس‌ترین مناطق جهان بوده است که با تنش‌های سیاسی، درگیری‌های قومی و مذهبی، و رقابت‌های ژئوپلیتیکی روبه‌رو است. این منطقه به دلیل منابع عظیم انرژی و موقعیت ژئواستراتژیک خود توجه قدرت‌های جهانی را به خود جلب کرده، در عین حال با چالش‌های عمیقی همچون توسعه نیافتگی علمی، کمبود زیرساخت‌های فناوری و نبود همکاری‌های منطقه‌ای مؤثر مواجه است (smith, 2020: 45). در چنین شرایطی، دیپلماسی علمی به‌عنوان رویکردی نوین در روابط بین‌الملل می‌تواند ابزاری حیاتی برای کاهش تنش‌ها، تقویت همکاری‌ها و دستیابی به توسعه پایدار باشد. کشورهای خاورمیانه با توجه به وضعیت ژئوپلیتیکی و نیاز به توسعه زیرساخت‌های علمی و فناوری، به‌ویژه در حوزه‌های مشترک علمی، می‌توانند از دیپلماسی علمی بهره‌برداری کنند. این امر نه تنها باعث تقویت روابط بین‌المللی آن‌ها می‌شود، بلکه فرصت‌هایی برای ارتقای جایگاه علمی و فناوری در سطح جهانی فراهم می‌آورد. (میرزایی، ۱۳۹۸: ۸۰).

دیپلماسی علمی، که به معنای پیوند علم و دیپلماسی است، از ظرفیت تعاملات علمی و فناوری برای ایجاد روابط بین‌المللی و کاهش موانع سیاسی بهره‌می‌برد (Turekian, 2018: 67). این مفهوم در دهه‌های اخیر به‌ویژه در مناطقی مانند خاورمیانه که تنش‌ها و رقابت‌های سیاسی در آن

راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ... ۶۳

بالاست، اهمیت بیشتری یافته است. با این حال، کشورهای خاورمیانه در مسیر بهره‌گیری از این ابزار با موانعی نظیر نبود سیاست‌های منسجم علمی، بی‌اعتمادی‌های سیاسی و محدودیت‌های ساختاری مواجه‌اند (Benatar, 2017:83).

در میان کشورهای خاورمیانه، ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی به‌عنوان بازیگران اصلی منطقه‌ای تلاش کرده‌اند با بهره‌گیری از دیپلماسی علمی، جایگاه خود را در عرصه بین‌المللی ارتقا دهند. ترکیه، به‌عنوان کشوری که در تقاطع آسیا و اروپا قرار دارد، با استفاده از همکاری‌های علمی با اتحادیه اروپا و سازمان‌های بین‌المللی تلاش کرده است تا نقش خود را به‌عنوان پلی میان شرق و غرب تقویت کند (Öktem, 2019:24). امارات متحده عربی، با سرمایه‌گذاری‌های کلان در فناوری‌های پیشرفته مانند هوش مصنوعی و صنعت فضایی، تلاش دارد تا به قطب علمی و فناوری منطقه تبدیل شود (Khaleej, 2021:12). عربستان سعودی نیز با اجرای اصلاحات ساختاری در سیستم آموزشی و جذب نخبگان علمی، به دنبال متنوع‌سازی اقتصاد و کاهش وابستگی به نفت است (Al-Rasheed, 2020:101).

هدف این پژوهش، بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های دیپلماسی علمی سه کشور ترکیه، امارات و عربستان و شناسایی نقش این تفاوت‌ها و شباهت‌ها در تقویت همکاری‌های علمی و کاهش تنش‌های منطقه‌ای است. سؤال اصلی مقاله این است که چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی بین

دیپلماسی علمی سه کشور ترکیه، امارات و عربستان وجود دارد؟ برای تحلیل این موضوع، چارچوب نظری نتولیرالیسم در نظر گرفته شده است. این نظریه تأکید می‌کند که همکاری‌های بین‌المللی، ایجاد منافع مشترک و کاهش هزینه‌های درگیری از طریق تعاملات اقتصادی و علمی امکان‌پذیر است (Nye & Keohane, 2012:89).

روش تحقیق

این پژوهش از نوع کیفی و تحلیلی است که با استفاده از روش‌های توصیفی و تحلیلی، راهبردهای دیپلماسی علمی کشورهای ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی و تأثیر آن‌ها بر کاهش تنش‌های منطقه‌ای را بررسی می‌کند. برای جمع‌آوری داده‌ها، از منابع اولیه مانند گزارش‌های دولتی و مقالات علمی، و منابع ثانویه شامل مقالات پژوهشی و کتاب‌ها استفاده خواهد شد. داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از تحلیل محتوای کیفی و تحلیل تطبیقی مورد بررسی قرار می‌گیرند. در این تحقیق، چارچوب نظری نتولیرالیسم به منظور تحلیل تعاملات علمی و کاهش تنش‌های منطقه‌ای به کار گرفته می‌شود.

تعریف مفاهیم پژوهش

۱. دیپلماسی علمی

دیپلماسی علمی به عنوان استفاده از علم و فناوری برای ایجاد، تقویت و گسترش روابط بین‌المللی در نظر گرفته می‌شود. این مفهوم شامل تبادل

دانش، همکاری‌های تحقیقاتی مشترک و استفاده از علم به‌عنوان ابزاری برای کاهش تنش‌های سیاسی و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی است (Turekian, 2018:67). دیپلماسی علمی در خاورمیانه به‌عنوان ابزاری برای کاهش تنش‌های سیاسی و تقویت روابط میان کشورها مطرح است. در این راستا، همکاری‌های علمی به‌ویژه در زمینه‌های فناوری و آموزش می‌توانند به‌عنوان پل ارتباطی میان کشورهای مختلف عمل کنند (رضازاده، ۱۳۹۹:۳۴). این پژوهش نقش دیپلماسی علمی را به‌عنوان ابزاری عملی برای تقویت همکاری‌های بین‌المللی و حل چالش‌های جهانی بررسی می‌کند (Turekian, Gluckman, 2017:24). (Kishi, & Grimes

۲. نتولیرالیسم

• نتولیرالیسم یک نظریه روابط بین‌الملل است که بر اهمیت همکاری‌های بین‌المللی و تعاملات اقتصادی و اجتماعی تأکید دارد. طبق این نظریه، کشورهای مختلف می‌توانند با استفاده از روابط متقابل و منافع مشترک، تنش‌ها را کاهش دهند و به‌سوی توسعه پایدار حرکت کنند (Nye & Keohane, 2012:89).

۳. همکاری‌های علمی

• همکاری‌های علمی به همکاری‌های بین‌المللی و درون‌کشوری در زمینه‌های علمی، تحقیقاتی و فناوری اطلاق می‌شود. این همکاری‌ها می‌تواند شامل پروژه‌های مشترک تحقیقاتی، تبادل دانش و تخصص، و

ایجاد شبکه‌های علمی بین‌المللی باشد (Benatar, 2017:83).

۴. تنش‌های منطقه‌ای

• تنش‌های منطقه‌ای به معنی اختلافات و درگیری‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی میان کشورهای یک منطقه جغرافیایی خاص است. در این تحقیق، تنش‌ها در خاورمیانه و تأثیر آن‌ها بر سیاست‌ها و روابط بین‌المللی کشورها بررسی می‌شود (Smith, 2020:45).

۵. روابط بین‌المللی

• روابط بین‌المللی به تعاملات و ارتباطات میان کشورها در سطح جهانی اطلاق می‌شود. این روابط می‌تواند جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و علمی داشته باشد (Öktem, 2019:24).

۶. منابع انرژی و ژئواستراتژی

• منابع انرژی به‌ویژه نفت و گاز و موقعیت ژئواستراتژیک کشورهای خاورمیانه همواره عامل مهمی در سیاست‌های منطقه‌ای و جهانی بوده‌اند. این منابع می‌توانند به‌عنوان محرک‌های رقابت و همکاری در روابط بین‌المللی عمل کنند (Khaleej Times, 2021:12).

۷. سیاست‌های علمی و فناوری

• سیاست‌های علمی و فناوری به مجموعه‌ای از تصمیمات و اقدامات دولتی گفته می‌شود که به منظور پیشبرد علم، تحقیق و توسعه فناوری اتخاذ می‌شوند. این سیاست‌ها می‌توانند شامل تخصیص بودجه، همکاری با سایر کشورها و ایجاد زیرساخت‌های علمی و فناوری باشند

چارچوب نظری پژوهش

تحلیل دیپلماسی علمی در خاورمیانه و نقش آن در تقویت همکاری‌های علمی و کاهش تنش‌های منطقه‌ای در چارچوب نظری نئولیبرالیسم صورت می‌گیرد. نئولیبرالیسم، به‌عنوان یکی از شاخه‌های نظری در روابط بین‌الملل، به‌ویژه بر اهمیت همکاری‌های بین‌المللی، تعاملات اقتصادی و اجتماعی، و ساختارهای بین‌المللی تأکید دارد. این نظریه به‌طور خاص به دنبال شناسایی منافع مشترک میان کشورهای مختلف و راه‌هایی برای کاهش هزینه‌های درگیری و تنش‌ها از طریق همکاری‌های مفید است.

در چارچوب نئولیبرالیسم، تعاملات میان بازیگران بین‌المللی نه تنها به دنبال تأمین منافع ملی است، بلکه تأکید بر منافع مشترک و همکاری‌های متقابل را در نظر دارد. به عبارت دیگر، طبق این نظریه، کشورها در نظام بین‌المللی به جای رقابت و درگیری، به دنبال یافتن منافع مشترک و کاهش هزینه‌های سیاسی از طریق همکاری‌های مختلف، از جمله در حوزه‌های علمی و فناوری هستند (Keohane, 2012: 89) & (Nye).

یکی از مهم‌ترین اصول نئولیبرالیسم، وجود نظام‌های بین‌المللی و سازمان‌های چندجانبه‌ای است که کشورهای مختلف می‌توانند از طریق آن‌ها به‌طور مؤثر با یکدیگر تعامل کنند. دیپلماسی علمی به‌عنوان یک

ابزار برای تقویت روابط بین‌المللی، می‌تواند در این نظام‌ها نقش مهمی ایفا کند، زیرا به طور مستقیم بر مبادلات علمی و فناوری و ایجاد منافع مشترک متمرکز است (Turekian, 2018:68). نئولیبرالیسم همچنین بر نقش مؤسسات و سازمان‌های بین‌المللی در کاهش بی‌اعتمادی‌های سیاسی و ایجاد اعتماد متقابل میان کشورهای مختلف تأکید دارد که این مساله در خاورمیانه با توجه به شرایط پیچیده سیاسی و تاریخی منطقه، اهمیت ویژه‌ای دارد.

یکی از ویژگی‌های برجسته نئولیبرالیسم، توجه به تأثیر تعاملات اقتصادی و علمی بر روابط بین‌المللی است. در این راستا، کشورهای که از دیپلماسی علمی به عنوان ابزاری برای توسعه روابط بین‌المللی خود استفاده می‌کنند، به دنبال کاهش تنش‌ها و تقویت همکاری‌ها در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی هستند. به‌ویژه در خاورمیانه، کشورهای مختلف با توجه به چالش‌ها و تنش‌های سیاسی و اقتصادی موجود، تلاش دارند تا از این ابزار برای ایجاد روابط مثبت و منافع مشترک استفاده کنند.

نظریه نئولیبرالیسم به‌ویژه در تحلیل سه کشور ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی مفید است، زیرا این کشورها در تلاش‌اند تا از دیپلماسی علمی برای تقویت روابط با دیگر کشورهای منطقه و جهان استفاده کنند و در عین حال، به دنبال کاهش رقابت‌های ژئوپلیتیک و ایجاد منافع مشترک هستند. در این مقاله، چارچوب نظری نئولیبرالیسم به عنوان ابزاری برای تحلیل راهبردهای دیپلماسی علمی این کشورها و

نقش آن‌ها در تقویت همکاری‌های علمی و کاهش تنش‌ها در خاورمیانه استفاده خواهد شد.

بررسی راهبردهای دیپلماسی علمی در ترکیه

ترکیه به‌عنوان یکی از کشورهای استراتژیک در خاورمیانه، با قرار گرفتن در تقاطع آسیا و اروپا، نقشی کلیدی در توسعه علمی، فناوری و دیپلماسی ایفا کرده است. ترکیه به‌عنوان یکی از کشورهای پیشرو در دیپلماسی علمی منطقه خاورمیانه، با بهره‌گیری از همکاری‌های علمی با اتحادیه اروپا و نهادهای بین‌المللی، سعی در تقویت جایگاه خود در عرصه جهانی دارد. این کشور تلاش می‌کند تا در زمینه‌های تحقیقاتی و توسعه‌ای به هم‌افزایی با دیگر کشورها دست یابد (حسینی، ۱۴۰۰: ۱۱۵). سیاست‌های دیپلماسی علمی ترکیه بر سه محور اصلی استوار است: تقویت همکاری‌های علمی بین‌المللی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های علمی و فناوری، و افزایش تأثیرگذاری در سازمان‌های علمی جهانی.

۱. همکاری‌های علمی بین‌المللی: ترکیه در سال‌های اخیر تلاش کرده است تا از طریق همکاری‌های علمی بین‌المللی، جایگاه خود را به‌عنوان یک بازیگر محوری در منطقه خاورمیانه و اروپا تقویت کند. عضویت در پروژه‌های تحقیقاتی اتحادیه اروپا، به‌ویژه برنامه افق ۲۰۲۰، از جمله گام‌های کلیدی ترکیه در این زمینه بوده است. این برنامه‌ها فرصت‌هایی را برای محققان ترکیه فراهم کرده تا در پروژه‌های تحقیقاتی مشترک با

کشورهای اروپایی شرکت کنند و به تبادل دانش پردازند (Öktem, 2019:24). علاوه بر این، ترکیه توافق‌نامه‌های علمی و تحقیقاتی متعددی با کشورهای آسیایی و آفریقایی امضا کرده که هدف آن‌ها توسعه پروژه‌های مشترک در زمینه‌هایی همچون کشاورزی، انرژی و سلامت است (Tubitak, 2020:15).

یکی دیگر از اقدامات مهم ترکیه، حمایت از برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی علمی بوده است. این رویدادها بستری برای جذب نخبگان علمی و تقویت شبکه‌های علمی فراهم کرده‌اند. به عنوان مثال، کنفرانس بین‌المللی فناوری و نوآوری که در آنکارا برگزار می‌شود، محققان برجسته‌ای از سراسر جهان را به خود جذب کرده و زمینه‌ساز پروژه‌های مشترک تحقیقاتی شده است (MFA, 2021:11, Turkey).

۲. سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های علمی و فناوری: دولت ترکیه سرمایه‌گذاری گسترده‌ای در توسعه زیرساخت‌های علمی و فناوری انجام داده است. ایجاد پارک‌های فناوری در شهرهای بزرگ مانند استانبول و آنکارا از جمله اقدامات شاخص در این زمینه است. این پارک‌ها به عنوان مراکزی برای توسعه فناوری‌های نوظهور مانند هوش مصنوعی، رباتیک و بیوتکنولوژی عمل می‌کنند و همکاری میان دانشگاه‌ها، صنعت و دولت را تسهیل می‌کنند (Erdoğan, 2022:48 & Yildirim). علاوه بر این، ترکیه در راستای کاهش وابستگی به

راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ... ۷۱

فناوری‌های خارجی، برنامه‌هایی برای تولید علم بومی و نوآوری در زمینه‌های کلیدی مانند انرژی تجدید پذیر و فناوری دفاعی به اجرا گذاشته است. به‌عنوان مثال، پروژه ملی فضایی ترکیه که در سال ۲۰۲۱ آغاز شد، یکی از برنامه‌های کلیدی این کشور برای تقویت جایگاه علمی و فناوری در سطح جهانی است. این پروژه علاوه بر توسعه توانایی‌های فضایی ترکیه، امکان همکاری‌های علمی با سازمان‌های فضایی بین‌المللی را نیز فراهم کرده است (Turkish Space Agency, 2021:3).

۳. نقش ترکیه در سازمان‌های علمی بین‌المللی: ترکیه با عضویت فعال در سازمان‌های علمی بین‌المللی، تلاش می‌کند تأثیرگذاری خود را در تصمیم‌گیری‌های علمی جهانی افزایش دهد. به‌عنوان مثال، مشارکت در سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی^۱ و سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو)^۲ فرصت‌هایی را برای ترکیه فراهم کرده تا در مباحث علمی بین‌المللی نقش فعالی ایفا کند. این کشور همچنین همکاری نزدیکی با شورای تحقیقات علمی و فناوری اروپا دارد که هدف آن تقویت همکاری‌های علمی میان اعضاست (Tubitak, 2020:16).

علی‌رغم پیشرفت‌های چشمگیر، ترکیه با چالش‌هایی همچون کمبود نیروی انسانی متخصص و محدودیت‌های مالی در اجرای پروژه‌های

^۱Organization de Cooperation et de Development Economiques (OECD)

^۲Unesco

تحقیقاتی مواجهه است. علاوه بر این، تنش‌های سیاسی داخلی و منطقه‌ای گاه مانعی بر سر راه دیپلماسی علمی این کشور بوده‌اند (Öktem, 2019: 26). با این حال، فرصت‌های موجود مانند موقعیت ژئواستراتژیک ترکیه، نزدیکی به بازارهای علمی اروپا و آسیا، و رشد سریع دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، زمینه‌ساز گسترش دیپلماسی علمی این کشور است.

ترکیه با بهره‌گیری از دیپلماسی علمی توانسته است نقش مهمی در توسعه همکاری‌های علمی و فناوری در سطح منطقه‌ای و جهانی ایفا کند. تلاش این کشور برای ادغام علم و سیاست در راستای اهداف توسعه‌ای نشان می‌دهد که دیپلماسی علمی می‌تواند ابزاری مؤثر برای کاهش تنش‌های منطقه‌ای و افزایش تعاملات بین‌المللی باشد.

بررسی راهبردهای دیپلماسی علمی در امارات متحده عربی

امارات متحده عربی به‌عنوان یکی از پیشروترین کشورهای خاورمیانه در حوزه توسعه علمی و فناوری، راهبردهای متعددی را در راستای دیپلماسی علمی اتخاذ کرده است. این کشور با سرمایه‌گذاری‌های کلان در فناوری‌های پیشرفته، ایجاد زیرساخت‌های علمی نوین و تقویت تعاملات بین‌المللی علمی، تلاش کرده است تا جایگاه خود را به‌عنوان قطب علمی منطقه تثبیت کند.

۱. سرمایه‌گذاری در فناوری‌های پیشرفته: امارات متحده عربی طی دو دهه اخیر تمرکز خود را بر توسعه فناوری‌های نوظهور از جمله هوش

مصنوعی، انرژی‌های تجدید پذیر و فناوری‌های فضایی قرار داده است. این کشور با تأسیس نهادهایی همچون وزارت هوش مصنوعی و آژانس فضایی امارات^۱ تلاش کرده است تا نوآوری را در مرکز برنامه‌های توسعه‌ای خود قرار دهد. مأموریت فضایی «امید»^۲ که در سال ۲۰۲۰ به مریخ پرتاب شد، نمونه‌ای از موفقیت‌های دیپلماسی علمی امارات در سطح جهانی است. این پروژه نه تنها توانایی علمی و فناوری امارات را به نمایش گذاشت، بلکه بستری برای همکاری‌های بین‌المللی در حوزه علوم فضایی فراهم کرد (خلیج تایمز، 2021, p. 12).

۲. توسعه زیرساخت‌های علمی و آموزشی: امارات متحده عربی با هدف تبدیل شدن به قطب علمی و فناوری در منطقه، سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌ای در ایجاد دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی برجسته انجام داده است. تأسیس دانشگاه‌هایی نظیر «دانشگاه علوم و فناوری خلیفه» و «دانشگاه نیویورک ابوظبی» نمونه‌هایی از تلاش‌های امارات برای جذب نخبگان علمی از سراسر جهان است. این کشور همچنین برنامه‌هایی برای اعطای بورسیه‌های تحصیلی به دانشجویان و پژوهشگران خارجی ارائه داده است که به تقویت دیپلماسی علمی کمک می‌کند (Al-Rasheed, 2020:101).

۳. تعاملات بین‌المللی علمی: امارات متحده عربی با امضای توافق‌نامه‌های علمی و تحقیقاتی با کشورهای مختلف جهان، تلاش کرده

است تا شبکه‌ای گسترده از همکاری‌های علمی ایجاد کند. این کشور در پروژه‌های بین‌المللی متعددی شرکت داشته و همکاری نزدیکی با سازمان‌هایی نظیر ناسا و آژانس فضایی اروپا برقرار کرده است. همچنین، میزبانی نمایشگاه‌هایی همچون «اکسپو ۲۰۲۰ دبی» فرصت‌هایی را برای معرفی توانمندی‌های علمی و فناوری امارات و جذب مشارکت‌های بین‌المللی فراهم کرده است (وزارت امورخارجه امارات متحده عربی، 2021, p. 15).

علی‌رغم پیشرفت‌های چشمگیر، امارات متحده عربی با چالش‌هایی همچون وابستگی به نخبگان خارجی و محدودیت در تولید علم بومی مواجه است. با این حال، موقعیت اقتصادی قوی و سیاست‌های باز این کشور برای جذب سرمایه‌گذاری و همکاری‌های علمی، فرصت‌های بی‌ظیری برای توسعه دیپلماسی علمی فراهم کرده است (Benatar, 2017:84).

بررسی راهبردهای دیپلماسی علمی در عربستان سعودی

عربستان سعودی، به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین اقتصادهای خاورمیانه، در سال‌های اخیر تلاش کرده است تا با اصلاحات ساختاری و سرمایه‌گذاری گسترده در حوزه علم و فناوری، جایگاه خود را در عرصه بین‌المللی ارتقا دهد. این کشور با اتکا به چشم‌انداز توسعه‌ای خود، موسوم به «چشم‌انداز ۲۰۳۰»، راهبردهای متعددی را در زمینه دیپلماسی

علمی دنبال می کند که شامل توسعه زیرساخت های علمی، همکاری های بین المللی، و تمرکز بر آموزش و پژوهش است.

۱. توسعه زیرساخت های علمی و تحقیقاتی: یکی از اولویت های عربستان سعودی در راستای دیپلماسی علمی،

تقویت زیرساخت های علمی و تحقیقاتی در داخل کشور بوده است. این کشور با تأسیس دانشگاه هایی نظیر «دانشگاه ملک عبدالله برای علوم و فناوری» و «دانشگاه ملک فهد»، تلاش کرده است تا به قطب پژوهشی منطقه تبدیل شود. دانشگاه ملک عبدالله به عنوان یکی از برترین دانشگاه های تحقیقاتی جهان، نقشی کلیدی در جذب نخبگان علمی و انجام پروژه های مشترک بین المللی ایفا کرده است (Saif al, 2020:54).

علاوه بر این، سرمایه گذاری در پارک های فناوری و مراکز نوآوری از جمله گام های دیگر عربستان برای ایجاد بستری مناسب برای تحقیق و توسعه است. این کشور تلاش کرده است تا با ایجاد ارتباط میان بخش های دانشگاهی و صنعتی، تحقیقات علمی را به تولید اقتصادی تبدیل کند (Saudi Vision 2030, 2021:8).

۲. همکاری های علمی بین المللی: عربستان سعودی با ایجاد توافق نامه های علمی با کشورهای مختلف و سازمان های بین المللی، دیپلماسی علمی خود را تقویت کرده است. این کشور در پروژه های

تحقیقاتی مشترک در زمینه انرژی‌های تجدید پذیر، کشاورزی، و سلامت با دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی جهانی مشارکت داشته است. به‌عنوان مثال، همکاری با دانشگاه‌های آمریکایی و اروپایی در حوزه انرژی خورشیدی از جمله پروژه‌های برجسته این کشور است (Mansour, 2020:33).

۳. تمرکز بر اصلاح نظام آموزشی: یکی از راهبردهای کلیدی عربستان سعودی برای تقویت دیپلماسی علمی، اصلاح نظام آموزشی و پژوهشی این کشور است. عربستان با بازنگری در برنامه‌های آموزشی مدارس و دانشگاه‌ها، تلاش کرده است تا نسل جدیدی از نخبگان علمی را تربیت کند. افزایش بودجه‌های تحقیقاتی، اعطای بورسیه‌های تحصیلی به دانشجویان خارجی، و جذب دانشمندان بین‌المللی از دیگر اقدامات این کشور بوده است (Al-Rasheed, 2020:102).

عربستان سعودی اگرچه در مسیر توسعه علمی پیشرفت‌های قابل توجهی داشته، اما همچنان با چالش‌هایی مانند وابستگی تاریخی به درآمدهای نفتی، کمبود نیروی انسانی متخصص، و مقاومت‌های فرهنگی در برابر تغییرات مدرن مواجه است. با این حال، فرصت‌هایی همچون افزایش تعاملات علمی بین‌المللی، موقعیت اقتصادی قوی، و سیاست‌های چشم‌انداز ۲۰۳۰، به این کشور امکان داده است تا از دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزاری برای تقویت جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود استفاده کند (Benatar, 2017:84).

مقایسه تطبیقی راهبردهای دیپلماسی علمی در ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی

در این بخش، سه کشور ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی که از بازیگران اصلی منطقه خاورمیانه در زمینه دیپلماسی علمی هستند، به طور تطبیقی بررسی می‌شوند. هدف از این مقایسه تحلیل شباهت‌ها و تفاوت‌های رویکردهای این کشورها در استفاده از دیپلماسی علمی به عنوان ابزاری برای تقویت جایگاه علمی و منطقه‌ای است.

۱. شباهت‌ها در رویکردهای دیپلماسی علمی

– سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های علمی: تمامی این کشورها برای تقویت دیپلماسی علمی خود، در زیرساخت‌های علمی و تحقیقاتی سرمایه‌گذاری کرده‌اند. برای مثال، ترکیه در پروژه‌های علمی مشترک با اتحادیه اروپا شرکت می‌کند، امارات به‌ویژه در زمینه فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و فضایی پیشرفت کرده است، و عربستان سعودی با تأسیس دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی سطح جهانی نظیر دانشگاه ملک عبدالله تلاش کرده است تا بر کیفیت و کمیت پژوهش‌های علمی خود بیفزاید (Khaleej Times, 2021: 12).

– تقویت همکاری‌های بین‌المللی: در همه این کشورها، روابط علمی بین‌المللی جزء اولویت‌های اصلی است. ترکیه به‌عنوان پلی میان شرق و غرب در تلاش است تا همکاری‌های علمی با اروپا و کشورهای اسلامی را تقویت کند. امارات با مشارکت در پروژه‌های جهانی فضایی، و

عربستان با همکاری در زمینه انرژی‌های تجدید پذیر و تحقیقاتی در دانشگاه‌های معتبر غربی، همگی به ایجاد شبکه‌های علمی بین‌المللی اهمیت می‌دهند (smith,2020:47).

- دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزار نرم قدرت: در هر سه کشور، دیپلماسی علمی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های نرم قدرت و ابزار تقویت روابط دیپلماتیک با کشورهای دیگر دیده می‌شود. این کشورها با استفاده از پروژه‌های علمی مشترک، سعی دارند نفوذ و تأثیرگذاری خود را در سطح جهانی افزایش دهند و روابط خود را با سایر کشورها تقویت کنند (Benatar,2017:84).

در مجموع، هر سه کشور از دیپلماسی علمی به‌عنوان یک ابزار مؤثر برای ارتقای موقعیت علمی و بین‌المللی خود استفاده می‌کنند.

۲. تفاوت‌ها در راهبردها و اولویت‌ها

اگرچه هر سه کشور به دیپلماسی علمی اهمیت می‌دهند، اما راهبردهایشان در این زمینه به‌طور قابل توجهی متفاوت است:

- ترکیه

ترکیه به دلیل موقعیت جغرافیایی خود در تقاطع دو قاره آسیا و اروپا، تلاش کرده است تا با تقویت همکاری‌های علمی با اتحادیه اروپا و سازمان‌های بین‌المللی، نقش خود را به‌عنوان پلی میان شرق و غرب تثبیت کند. این کشور در پروژه‌های مشترک علمی با اتحادیه اروپا،

راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ... ۷۹

به ویژه در برنامه‌های تحقیقاتی مانند «افق ۲۰۲۰»، مشارکت داشته است. علاوه بر این، ترکیه تلاش کرده است تا دانشگاه‌های خود را به عنوان مراکز علمی جهانی معرفی کند و از این طریق بتواند به جذب دانشجویان و محققان خارجی پردازد (Öktem, 2019:24).

– امارات متحده عربی

امارات، برخلاف ترکیه و عربستان، به طور خاص بر توسعه فناوری‌های نوین متمرکز شده است. یکی از اولویت‌های امارات در دیپلماسی علمی، تقویت صنایع فضایی، هوش مصنوعی، و انرژی‌های تجدید پذیر است. پروژه فضایی «امید»^۱ که در سال ۲۰۲۰ به مریخ پرتاب شد، نمایانگر اراده امارات برای ورود به عرصه‌های پیشرفته علمی و فناوری است. این کشور با سرمایه‌گذاری‌های کلان در این صنایع، به دنبال تبدیل شدن به مرکز نوآوری و فناوری در خاورمیانه است (Khaleej Times, 2021:12)

– عربستان سعودی

عربستان سعودی تمرکز بیشتری بر اصلاحات ساختاری در نظام آموزشی و پژوهشی خود دارد. این کشور به ویژه در قالب «چشم‌انداز ۲۰۳۰»، که هدف آن کاهش وابستگی به نفت و تنوع‌بخشی به اقتصاد است، اصلاحات علمی و فناوری را در دستور کار قرار داده است. عربستان

سعودی به دنبال جذب نخبگان علمی و ایجاد مراکز تحقیقاتی در سطح جهانی است. دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه ملک عبدالله و همکاری‌های گسترده در زمینه انرژی‌های تجدید پذیر و فناوری هسته‌ای بخشی از این استراتژی است (Saudi Vision 2030، 2021:9).

جدول تطبیق شباهت‌ها و تفاوت‌های دیپلماسی علمی سه کشور ترکیه، امارات و عربستان

تفاوت‌ها	شباهت‌ها
<p>* ترکیه به دلیل موقعیت جغرافیایی خود در تقاطع دو قاره آسیا و اروپا، تلاش کرده است تا با تقویت همکاری‌های علمی با اتحادیه اروپا و سازمان‌های بین‌المللی، نقش خود را به‌عنوان پلی میان شرق و غرب تثبیت کند.</p> <p>* این کشور در پروژه‌های مشترک علمی با اتحادیه اروپا، به‌ویژه در برنامه‌های تحقیقاتی مانند «افق ۲۰۲۰»، مشارکت داشته است.</p> <p>* ترکیه تلاش کرده است تا دانشگاه‌های خود را به‌عنوان مراکز علمی جهانی معرفی کند و از این طریق بتواند به جذب دانشجویان و محققان خارجی پردازد.</p>	<p>سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های علمی</p>
<p>* امارات، برخلاف ترکیه و عربستان، به‌طور خاص بر توسعه فناوری‌های نوین متمرکز شده است.</p> <p>* یکی از اولویت‌های امارات در دیپلماسی علمی، تقویت صنایع فضایی، هوش مصنوعی، و انرژی‌های تجدید پذیر است.</p> <p>* پروژه فضایی «امید» که در سال ۲۰۲۰ به مریخ پرتاب شد، نمایانگر اراده امارات برای ورود به عرصه‌های پیشرفته علمی و فناوری است.</p>	<p>تقویت همکاری‌های بین‌المللی</p>

* این کشور با سرمایه‌گذاری‌های کلان در این صنایع، به دنبال تبدیل شدن به مرکز نوآوری و فناوری در خاورمیانه است

ادامه جدول. تطبیق ...

تفاوت‌ها	شباهت‌ها
<p>* عربستان سعودی تمرکز بیشتری بر اصلاحات ساختاری در نظام آموزشی و پژوهشی خود دارد.</p> <p>* این کشور به‌ویژه در قالب «چشم‌انداز ۲۰۳۰»، که هدف آن کاهش وابستگی به نفت و تنوع‌بخشی به اقتصاد است، اصلاحات علمی و فناوری را در دستور کار قرار داده است.</p> <p>* عربستان سعودی به دنبال جذب نخبگان علمی و ایجاد مراکز تحقیقاتی در سطح جهانی است. دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه ملک عبدالله و همکاری‌های گسترده در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر و فناوری هسته‌ای بخشی از این استراتژی است.</p>	<p>دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزار نرم قدرت</p>
	<p>استفاده از دیپلماسی علمی به‌عنوان یک ابزار مؤثر برای ارتقای موقعیت علمی و بین‌المللی</p>
<p>* ترکیه به دلیل موقعیت جغرافیایی خود در تقاطع دو قاره آسیا و اروپا، تلاش کرده است تا با تقویت همکاری‌های علمی با اتحادیه اروپا و سازمان‌های بین‌المللی، نقش خود را به‌عنوان پلی میان شرق و غرب تثبیت کند.</p> <p>* این کشور در پروژه‌های مشترک علمی با اتحادیه اروپا، به‌ویژه در برنامه‌های تحقیقاتی مانند «افق ۲۰۲۰»، مشارکت داشته است.</p> <p>* ترکیه تلاش کرده است تا دانشگاه‌های خود را به‌عنوان مراکز علمی جهانی معرفی کند و از این طریق بتواند به جذب دانشجویان</p>	<p>سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های علمی</p>

۸۲ فصلنامه تعاملات دیپلماتیک

و محققان خارجی پردازد.	
------------------------	--

ادامه جدول. تطبیق

تفاوت‌ها	شباهت‌ها
<p>* امارات، برخلاف ترکیه و عربستان، به‌طور خاص بر توسعه فناوری‌های نوین متمرکز شده است.</p> <p>* یکی از اولویت‌های امارات در دیپلماسی علمی، تقویت صنایع فضایی، هوش مصنوعی، و انرژی‌های تجدید پذیر است.</p> <p>* پروژه فضایی «امید» که در سال ۲۰۲۰ به مریخ پرتاب شد، نمایانگر اراده امارات برای ورود به عرصه‌های پیشرفته علمی و فناوری است.</p> <p>* این کشور با سرمایه‌گذاری‌های کلان در این صنایع، به دنبال تبدیل شدن به مرکز نوآوری و فناوری در خاورمیانه است</p>	<p>تقویت همکاری‌های بین‌المللی</p>
<p>* عربستان سعودی تمرکز بیشتری بر اصلاحات ساختاری در نظام آموزشی و پژوهشی خود دارد.</p> <p>* این کشور به‌ویژه در قالب «چشم‌انداز ۲۰۳۰»، که هدف آن کاهش وابستگی به نفت و تنوع‌بخشی به اقتصاد است، اصلاحات علمی و فناوری را در دستور کار قرار داده است.</p> <p>* عربستان سعودی به دنبال جذب نخبگان علمی و ایجاد مراکز تحقیقاتی در سطح جهانی است. دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه ملک عبداله و همکاری‌های گسترده در زمینه انرژی‌های تجدید پذیر و فناوری هسته‌ای بخشی از این استراتژی است.</p>	<p>دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزار نرم قدرت</p>
***	<p>استفاده از دیپلماسی علمی به‌عنوان یک</p>

ابزار مؤثر برای ارتقای موقعیت علمی و بین‌المللی

۳. موانع پیش‌روی دیپلماسی علمی در هر کشور

موانع مختلفی بر اجرای دیپلماسی علمی در این کشورها تأثیر می‌گذارد که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

- ترکیه

ترکیه به‌ویژه در سال‌های اخیر با مشکلاتی چون کاهش آزادی‌های علمی و سیاسی و همچنین مهاجرت نخبگان علمی روبه‌رو است. بسیاری از محققان و دانشگاهیان به دلیل فضای محدود آزادی‌های آکادمیک از کشور مهاجرت کرده‌اند، که این مساله می‌تواند تأثیر منفی بر دیپلماسی علمی این کشور داشته باشد (Turekian, 2018:68).

- امارات متحده عربی

امارات، علی‌رغم پیشرفت‌های قابل توجه، همچنان با چالش‌هایی در زمینه تولید علم بومی و وابستگی به نخبگان خارجی مواجه است. این کشور به‌طور عمده به جذب محققان و نخبگان علمی از خارج متکی است و برای تبدیل شدن به یک مرکز علمی مستقل، نیازمند تقویت زیرساخت‌های تحقیقاتی و سیستم آموزشی بومی است (Khaleej Times, 2021:13).

– عربستان سعودی

عربستان سعودی در مسیر اصلاحات علمی با موانع فرهنگی و ساختاری مواجه است. مقاومت‌های فرهنگی در برابر تغییرات سریع و نوآوری‌های علمی، از جمله چالش‌هایی است که بر سرعت پیشرفت علمی این کشور تأثیر می‌گذارد. همچنین، این کشور هنوز به‌طور کامل قادر به شکستن وابستگی خود به منابع نفتی در زمینه‌های تحقیقاتی نیست (Benatar, 2017:85).

مقایسه تطبیقی نشان می‌دهد که هر یک از این کشورها از دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزاری برای تقویت جایگاه بین‌المللی خود استفاده می‌کنند، اما تفاوت‌های قابل توجهی در راهبردها و اولویت‌های آنها وجود دارد. ترکیه بر پیوندهای علمی با اروپا تأکید دارد، امارات در حال تبدیل شدن به قطب فناوری منطقه‌ای است و عربستان سعودی با تمرکز بر اصلاحات آموزشی و پژوهشی به دنبال تقویت جایگاه خود در عرصه جهانی است. این کشورها هر یک با چالش‌های خاص خود مواجه هستند، اما با در نظر گرفتن فرصت‌های موجود، می‌توانند به استفاده مؤثرتر از دیپلماسی علمی ادامه دهند.

نتایج و تأثیرات دیپلماسی علمی بر همکاری‌های منطقه‌ای و کاهش تنش‌های خاورمیانه

دیپلماسی علمی در منطقه خاورمیانه به‌عنوان یک ابزار قدرتمند برای تسهیل همکاری‌های علمی و فناوری و کاهش تنش‌های سیاسی و

اجتماعی در حال رشد است. این نوع دیپلماسی به ویژه در مناطقی با تاریخچه ای پیچیده و روابط سیاسی ناپایدار، نظیر خاورمیانه، می تواند به عنوان پلی میان کشورهای مختلف عمل کند و از طریق همکاری های علمی، امکان کاهش موانع سیاسی و ایجاد تعاملات سازنده تر را فراهم آورد. دیپلماسی علمی را به عنوان بعدی حیاتی در روابط بین الملل معرفی می کنند و به نقش آن در حل مسائل منطقه ای و جهانی می پردازد (Ruffini, 2020:29).

۱. تقویت همکاری های علمی و فناوری

دیپلماسی علمی به طور خاص در حوزه هایی نظیر تحقیقات علمی، نوآوری های فناوری، و آموزش عالی می تواند به عنوان عاملی مؤثر برای تقویت همکاری های بین المللی عمل کند. در بسیاری از کشورهای خاورمیانه، نیاز به تقویت زیرساخت های علمی و فنی و دستیابی به دستاوردهای علمی نوین از طریق همکاری های بین المللی، به ویژه در حوزه های پزشکی، انرژی های تجدید پذیر و فناوری های پیشرفته، احساس می شود. به عنوان مثال، ترکیه به عنوان یکی از پیشگامان منطقه در زمینه همکاری های علمی با اتحادیه اروپا، همواره بر همکاری های علمی تأکید کرده است. این کشور با مشارکت در برنامه های تحقیقاتی مشترک اروپایی و همچنین همکاری با سازمان های بین المللی مانند سازمان ملل متحد و سازمان بهداشت جهانی، توانسته است جایگاه خود را در عرصه علمی جهانی تقویت کند (Öktem, 2019:25).

در همین راستا، امارات متحده عربی با سرمایه‌گذاری در پروژه‌های فناوری پیشرفته، به‌ویژه در صنعت فضایی و هوش مصنوعی، علاوه بر بهره‌برداری از نوآوری‌های علمی، زمینه‌های همکاری با کشورهای پیشرفته‌تر در این حوزه‌ها را فراهم کرده است. امارات با ایجاد پروژه‌هایی نظیر مأموریت "امید" به مریخ و تأسیس دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی مانند «مؤسسه تحقیقات فضایی محمد بن راشد» به‌طور فعال در تلاش است تا با استفاده از دیپلماسی علمی، روابط نزدیک‌تری با کشورهای پیشرفته برقرار کرده و به‌عنوان یک مرکز علمی و فناوری در منطقه شناخته شود (Khaleej Times, 2021:13).

۲. کاهش تنش‌های سیاسی و تقویت اعتماد متقابل

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های دیپلماسی علمی این است که می‌تواند از مرزهای سیاسی و فرهنگی عبور کند و کشورها را به همکاری‌های علمی و تحقیقاتی مشترک ترغیب کند. در خاورمیانه، که تنش‌های سیاسی و مذهبی اغلب روابط میان کشورهای مختلف را تحت تأثیر قرار می‌دهد، دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزاری مؤثر برای ایجاد اعتماد متقابل و کاهش سوءتفاهمات عمل می‌کند. هنگامی که کشورها در پروژه‌های علمی مشترک همکاری می‌کنند، معمولاً نفع مشترک آن‌ها از همکاری‌ها و نتایج علمی بیشتر از اختلافات سیاسی‌شان است. «چالش‌های علمی و فناوری در خاورمیانه، نظیر بحران‌های سیاسی و اقتصادی، همواره مانع اصلی پیشرفت در این منطقه بوده است. با این حال، دیپلماسی علمی

راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ... ۸۷

می‌تواند به‌عنوان یک راه‌حل مؤثر در کاهش این موانع و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی ایفای نقش کند» (کاظمی و محمودی، ۱۳۹۷: ۵۵).

به‌عنوان مثال، ترکیه و کشورهای عربی، علی‌رغم اختلافات سیاسی و مذهبی، در زمینه‌های مختلف علمی و تحقیقاتی همکاری کرده‌اند. این همکاری‌ها نه تنها به افزایش ظرفیت‌های علمی و تحقیقاتی این کشورها کمک کرده، بلکه موجب کاهش تنش‌ها و سوءتفاهم‌های سیاسی شده است. دیپلماسی علمی به‌ویژه در مواقعی که روابط سیاسی به سردی می‌گراید، می‌تواند به‌عنوان پلی برای حفظ روابط و ایجاد فضاهای گفت‌وگو و همکاری مورد استفاده قرار گیرد (Turekian, 2018: 69).

علاوه بر این، دیپلماسی علمی در بسیاری از موارد می‌تواند باعث تقویت روابط فرهنگی و اجتماعی نیز بشود. پروژه‌های علمی مشترک معمولاً به دنبال تبادل اطلاعات، تجربیات و دانش بین‌المللی هستند که می‌تواند به هم‌افزایی فرهنگی و تقویت روابط اجتماعی میان ملت‌ها و اقوام مختلف کمک کند. به‌ویژه در منطقه‌ای مانند خاورمیانه که اقوام و مذاهب مختلف در آن زندگی می‌کنند، این هم‌افزایی می‌تواند به کاهش تنش‌ها و پیشگیری از درگیری‌های داخلی و منطقه‌ای کمک کند.

۳. تقویت جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی

دیپلماسی علمی نه تنها به تقویت روابط میان کشورهای مختلف کمک

می‌کند، بلکه می‌تواند تأثیر زیادی بر جایگاه بین‌المللی این کشورها داشته باشد. کشورهای خاورمیانه به‌ویژه در دهه‌های اخیر به دنبال یافتن راه‌هایی برای تقویت جایگاه خود در سطح بین‌المللی هستند. یکی از راه‌های مؤثر برای دستیابی به این هدف، استفاده از دیپلماسی علمی است. کشورهای ترکیه، امارات، و عربستان سعودی با استفاده از این نوع دیپلماسی، تلاش کرده‌اند تا جایگاه خود را در عرصه جهانی ارتقا دهند. ترکیه، به‌عنوان پلی میان اروپا و آسیا، از دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزاری برای تقویت روابط خود با اتحادیه اروپا و دیگر کشورهای پیشرفته استفاده کرده است. این کشور همچنین تلاش کرده است تا با استفاده از همکاری‌های علمی و تحقیقاتی، به‌ویژه در زمینه‌های انرژی و محیط‌زیست، نقشی مؤثرتر در سیاست‌های جهانی ایفا کند (Öktem, 2019:25).

امارات متحده عربی با استفاده از دیپلماسی علمی در عرصه‌هایی مانند فناوری فضایی و انرژی‌های نوین، جایگاه خود را در سطح جهانی تقویت کرده است. این کشور با راه‌اندازی پروژه‌های علمی مهم مانند "مأموریت امید" به مریخ و ایجاد مؤسسات آموزشی و تحقیقاتی با استانداردهای بین‌المللی، توانسته است به‌عنوان یکی از مراکز علمی و فناوری پیشرفته در جهان شناخته شود (Khaleej Times, 2021:13).

عربستان سعودی نیز با اجرای اصلاحات در سیستم آموزشی و ایجاد

مراکز تحقیقاتی پیشرفته مانند دانشگاه علم و صنعت ملک عبدالله، به دنبال تقویت جایگاه خود در عرصه علمی و فناوری است. این کشور از دیپلماسی علمی برای بهبود روابط خود با کشورهای دیگر و همچنین بهبود وضعیت داخلی خود در زمینه‌های علمی و اقتصادی بهره برده است (Al-Rasheed, 2020: 102). دیپلماسی علمی در کشورهای خاورمیانه با هدف ارتقای توسعه پایدار و تقویت توانمندی‌های علمی و فناوری در سطح ملی و منطقه‌ای پیگیری می‌شود. این سیاست به‌ویژه در کشورهای عربی مانند امارات و عربستان سعودی مورد توجه ویژه قرار گرفته است (حسینی، ۱۳۹۶: ۱۰۳).

۴. ایجاد فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی

دیپلماسی علمی به‌طور غیرمستقیم می‌تواند به ایجاد فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی در منطقه خاورمیانه کمک کند. کشورهای خاورمیانه به‌ویژه در حال حاضر، به دنبال راه‌هایی برای توسعه اقتصاد غیرنفتی هستند و دیپلماسی علمی می‌تواند ابزاری مؤثر برای تحقق این هدف باشد. پروژه‌های علمی و تحقیقاتی مشترک معمولاً به دنبال جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و ارتقای فناوری‌های نوین هستند که می‌تواند به رشد اقتصادی و اشتغال در کشورهای منطقه کمک کند.

به‌عنوان مثال، امارات متحده عربی با سرمایه‌گذاری در صنایع پیشرفته مانند هوش مصنوعی و فضایی، به دنبال ایجاد فرصت‌های شغلی

و ارتقای مهارت‌های علمی و فنی در داخل کشور است. این سرمایه‌گذاری‌ها می‌توانند به رشد اقتصادی، افزایش صادرات فناوری و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی کمک کنند (Khaleej, 2021:14). (Times).

۵. چالش‌ها و موانع پیش‌روی دیپلماسی علمی

هم‌زمان با پیشرفت دیپلماسی علمی در خاورمیانه، برخی موانع و چالش‌ها نیز وجود دارند که می‌توانند روند همکاری‌های علمی را کند کنند. بی‌اعتمادی‌های سیاسی و فرهنگی، رقابت‌های مذهبی و قومی، و محدودیت‌های منابع مالی از جمله چالش‌های اصلی در این راستا به شمار می‌آیند. این موانع می‌توانند باعث شوند که کشورهای منطقه نتوانند به‌طور کامل از پتانسیل دیپلماسی علمی بهره‌برداری کنند و در نتیجه، نتایج مثبت آن در کاهش تنش‌ها و تقویت همکاری‌ها به‌طور محدود به دست آید (Benatar, 2017:85).

نتایج دیپلماسی علمی در خاورمیانه نشان می‌دهد که این ابزار می‌تواند در تقویت روابط بین‌المللی، کاهش تنش‌ها و بهبود وضعیت علمی و فناوری کشورهای این منطقه نقش بسزایی ایفا کند. کشورهای ترکیه، امارات و عربستان سعودی با استفاده از دیپلماسی علمی، موفق به تقویت جایگاه خود در سطح جهانی شده‌اند. این نوع دیپلماسی می‌تواند به‌عنوان پلی میان کشورهای مختلف در خاورمیانه عمل کند. و به‌ویژه در مواجهه با چالش‌های سیاسی و اجتماعی، زمینه‌ساز کاهش تنش‌ها و

توسعه همکاری‌های پایدار باشد.

مقایسه نتایج تحقیق

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که هر سه کشور ترکیه، امارات و عربستان سعودی تلاش‌های زیادی در زمینه دیپلماسی علمی انجام داده‌اند، اما رویکردهای آنان متفاوت است. در این بخش، نتایج مربوط به هر کشور به‌طور جداگانه و سپس مقایسه آن‌ها با یکدیگر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. ترکیه

ترکیه از دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزاری برای تقویت روابط خود با کشورهای غربی و همچنین کشورهای همسایه در منطقه استفاده کرده است. همکاری‌های علمی ترکیه با اتحادیه اروپا، به‌ویژه در زمینه تحقیق و توسعه، نشان‌دهنده تمرکز این کشور بر تقویت ارتباطات علمی و فناوری با کشورهای پیشرفته است. ترکیه به دنبال استفاده از موقعیت جغرافیایی خود به‌عنوان پلی میان شرق و غرب است و دیپلماسی علمی را به‌عنوان راهی برای ارتقای نقش خود در سیاست‌های جهانی می‌بیند (Oktem, 2019:26).

۲. امارات متحده عربی

امارات متحده عربی در راستای استفاده از دیپلماسی علمی برای پیشرفت‌های علمی و فناوری به‌ویژه در حوزه‌های نوین مانند فناوری‌های

پیشرفته و صنعت فضایی، اقدامات مهمی انجام داده است. این کشور به ویژه در زمینه سرمایه گذاری در هوش مصنوعی و فضای دیجیتال در سطح جهانی شناخته شده است. امارات متحده عربی تلاش دارد تا در

دهه های آینده به یک قطب علمی و فناوری در منطقه تبدیل شود (Khaleej Times, 2021:15).

۳. عربستان سعودی

عربستان سعودی با اجرای برنامه های آموزشی و اصلاحات در سیستم علمی و پژوهشی خود، به دنبال تبدیل شدن به یکی از قطب های علمی در جهان اسلام است. این کشور با جذب نخبگان علمی و پژوهشی از کشورهای مختلف تلاش دارد تا نقش خود را در زمینه علم و فناوری تقویت کند. همچنین، عربستان سعودی با تأسیس مؤسسات پژوهشی معتبر و همکاری با دانشگاه های بزرگ بین المللی، در پی ارتقای سطح علمی و فنی خود است (Al-Rasheed, 2020:103).

چالش ها و فرصت ها

دیپلماسی علمی در خاورمیانه با چالش هایی مواجه است که می تواند تأثیر آن را محدود کند، اما در عین حال فرصت هایی را برای همکاری های علمی و کاهش تنش ها فراهم می آورد.

۱. چالش ها:

- موانع سیاسی و بی‌اعتمادی‌های سیاسی: یکی از چالش‌های عمده‌ای که کشورهای خاورمیانه در مسیر توسعه دیپلماسی علمی با آن مواجه‌اند، بی‌اعتمادی‌های سیاسی و نگرانی‌های امنیتی است. کشورهای منطقه‌ای مانند ترکیه و عربستان سعودی که دارای رقابت‌های منطقه‌ای هستند، گاهی اوقات این اختلافات را در روابط علمی خود نیز منعکس می‌کنند.
- نبود سیاست‌های منسجم علمی: در برخی کشورها، مانند عربستان سعودی، هنوز سیاست‌های علمی به‌طور کامل و جامع پیاده‌سازی نشده است. نبود هماهنگی میان بخش‌های مختلف دولتی و خصوصی در این کشورها، می‌تواند در مسیر دیپلماسی علمی مشکلاتی ایجاد کند.
- محدودیت‌های منابع: کشورهای منطقه به‌ویژه در مقایسه با کشورهای پیشرفته، با محدودیت‌های مالی و منابع در زمینه تحقیق و توسعه مواجه هستند. این مساله می‌تواند بر توانایی آن‌ها برای جذب نخبگان علمی و اجرای پروژه‌های بزرگ تحقیقاتی تأثیر منفی بگذارد.

۲. فرصت‌ها

- توسعه همکاری‌های بین‌المللی: کشورهای خاورمیانه می‌توانند از دیپلماسی علمی به‌عنوان ابزاری برای تقویت روابط بین‌المللی و جلب همکاری‌های جهانی در زمینه‌های مختلف بهره‌برند. به‌ویژه در زمینه‌هایی مانند انرژی‌های تجدیدپذیر، فناوری‌های نوین و علوم پزشکی، کشورهای منطقه می‌توانند با استفاده از دیپلماسی علمی به تقویت روابط خود با قدرت‌های جهانی بپردازند.

• تقویت همگرایی منطقه‌ای: دیپلماسی علمی می‌تواند نقش مهمی در کاهش تنش‌ها و تقویت همگرایی میان کشورهای خاورمیانه داشته باشد. همکاری‌های علمی و تبادل دانش میان کشورهای مختلف منطقه می‌تواند به ایجاد اعتماد متقابل و کاهش رقابت‌های غیرضروری کمک کند.

تأثیرات دیپلماسی علمی در کاهش تنش‌های منطقه‌ای

یکی از اصلی‌ترین اهداف دیپلماسی علمی در خاورمیانه، کاهش تنش‌ها و اختلافات سیاسی میان کشورهای منطقه است. با توجه به اینکه بسیاری از کشورها در این منطقه به دلیل مسائل مذهبی، قومی و ژئوپلیتیک با یکدیگر رقابت دارند، دیپلماسی علمی می‌تواند به عنوان یک ابزار مؤثر در بهبود روابط و کاهش تنش‌ها عمل کند.

۱. ایجاد اعتماد متقابل: تبادل دانش و تجربه در زمینه‌های علمی می‌تواند موجب ایجاد اعتماد میان کشورهای مختلف منطقه شود. به‌ویژه زمانی که کشورهای منطقه‌ای در پروژه‌های مشترک علمی مشارکت کنند، این همکاری‌ها به تقویت روابط دوجانبه و کاهش سوءتفاهم‌ها و تنش‌های سیاسی کمک خواهد کرد.

۲. افزایش تبادل اطلاعات: دیپلماسی علمی می‌تواند به افزایش تبادل اطلاعات و فناوری‌های نوین میان کشورهای منطقه‌ای کمک کند. این تبادل اطلاعات نه تنها در تقویت همکاری‌های علمی مؤثر است، بلکه

راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ... ۹۵

می تواند به افزایش شفافیت و کاهش تصورات نادرست میان کشورهای منطقه منجر شود.

نتیجه گیری

دیپلماسی علمی به عنوان یک ابزار کلیدی در روابط بین‌المللی، در بسیاری از نقاط جهان و به ویژه در منطقه خاورمیانه اهمیت ویژه‌ای یافته است. کشورهای این منطقه، با وجود چالش‌ها و تنش‌های سیاسی و ژئوپلیتیکی، تلاش کرده‌اند از ظرفیت‌های دیپلماسی علمی برای کاهش اختلافات، ارتقای همکاری‌های علمی و فناوری و تقویت روابط بین‌المللی خود بهره‌برداری کنند. مقاله حاضر با بررسی تجارب سه کشور ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی در زمینه دیپلماسی علمی، نشان داده است که این کشورها با وجود تفاوت‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، در مسیر مشابهی به دنبال استفاده از دیپلماسی علمی برای تقویت نقش خود در سطح جهانی و کاهش تنش‌های منطقه‌ای هستند.

در ترکیه، دیپلماسی علمی به ویژه در راستای تقویت روابط با اتحادیه اروپا و کشورهای همسایه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این کشور با استفاده از موقعیت جغرافیایی خود به عنوان پلی میان شرق و غرب، تلاش کرده است تا از ظرفیت‌های علمی برای ارتقای نقش خود در

سیاست‌های جهانی بهره‌برداری کند. همچنین، ترکیه با تکیه بر همکاری‌های علمی با مؤسسات بین‌المللی، به دنبال کاهش موانع سیاسی و ژئوپلیتیک در روابط خود با سایر کشورهای منطقه و جهان است.

در امارات متحده عربی، استفاده از دیپلماسی علمی در حوزه‌های نوین مانند هوش مصنوعی، فناوری‌های فضایی و سایر صنایع پیشرفته نشان‌دهنده تمایل این کشور به تبدیل شدن به یک قطب علمی و فناوری در سطح منطقه و حتی جهانی است. سرمایه‌گذاری‌های کلان در پروژه‌های علمی و فناوری، به‌ویژه در زمینه فضایی و دیجیتال، فرصتی منحصر به فرد برای امارات فراهم آورده است تا از این مسیر، نه تنها در عرصه علمی، بلکه در عرصه‌های اقتصادی و سیاسی نیز نقش خود را تقویت کند.

عربستان سعودی نیز با تأکید بر اصلاحات ساختاری در سیستم آموزشی و جذب نخبگان علمی، در تلاش است تا از دیپلماسی علمی برای کاهش وابستگی خود به منابع نفتی و تنوع‌بخشی به اقتصاد استفاده کند. این کشور با اجرای پروژه‌های تحقیقاتی بین‌المللی و مشارکت در شبکه‌های علمی جهانی، به دنبال تقویت زیرساخت‌های علمی و فناوری خود است. همچنین، عربستان با برقراری ارتباطات علمی با کشورهای مختلف، تلاش دارد تا نقش خود را در تقویت همکاری‌های علمی منطقه‌ای و جهانی ارتقا دهد.

با وجود این تلاش‌ها، کشورهای خاورمیانه هنوز با چالش‌های زیادی در مسیر استفاده بهینه از دیپلماسی علمی مواجه هستند. این چالش‌ها شامل بی‌اعتمادی‌های سیاسی، موانع اقتصادی و فرهنگی و همچنین کمبود زیرساخت‌های علمی و فناوری است. با این حال، از طریق همکاری‌های علمی، این کشورها می‌توانند به تدریج این موانع را کاهش داده و در مسیر توسعه علمی و فناوری گام‌های مؤثری بردارند.

دیپلماسی علمی همچنین می‌تواند به کاهش تنش‌های منطقه‌ای کمک کند. در خاورمیانه، که بسیاری از کشورها درگیر رقابت‌های شدید سیاسی و اقتصادی هستند، همکاری‌های علمی می‌تواند به‌عنوان پلی برای تقویت اعتماد متقابل و ایجاد همگرایی منطقه‌ای عمل کند. زمانی که کشورهای منطقه با یکدیگر در پروژه‌های علمی مشترک همکاری می‌کنند، این همکاری‌ها می‌تواند به ایجاد شرایطی برای کاهش سوء تفاهم‌ها و تنش‌ها منجر شود. علاوه بر این، دیپلماسی علمی می‌تواند به‌عنوان یک ابزار مؤثر در پیشبرد اهداف مشترک منطقه‌ای مانند مقابله با تغییرات اقلیمی، بحران‌های بهداشتی و امنیتی عمل کند.

از سوی دیگر، استفاده از دیپلماسی علمی می‌تواند فرصتی برای کشورهای منطقه در جهت بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی خود باشد. همکاری‌های علمی می‌تواند به بهبود کیفیت آموزش، ارتقای ظرفیت‌های تحقیقاتی و فناوری، و همچنین تسهیل تبادل دانش و تجربه کمک کند. به‌ویژه در دنیای امروز که پیشرفت‌های علمی و فناوری

نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه کشورها دارند، کشورهای خاورمیانه می‌توانند با استفاده از این ابزار، به رشد اقتصادی و اجتماعی دست یابند و در مسیر توسعه پایدار قرار گیرند.

در نهایت، این پژوهش نشان داد که دیپلماسی علمی می‌تواند به‌عنوان ابزاری کارآمد در روابط بین‌المللی، برای کاهش تنش‌ها، تقویت همکاری‌های علمی و فناوری، و ارتقای موقعیت بین‌المللی کشورهای خاورمیانه عمل کند. برای بهره‌برداری بهینه از این ابزار، کشورهای منطقه نیاز دارند تا سیاست‌های منسجم علمی و همکاری‌های میان‌دولتی را تقویت کنند و از ظرفیت‌های علمی خود در راستای تقویت روابط منطقه‌ای و جهانی استفاده نمایند.

پیشنهاد‌های راهبردی بر اساس یافته‌ها

۱. تقویت همکاری‌های علمی و فناوری منطقه‌ای

بر اساس یافته‌های تحقیق، کشورهای خاورمیانه باید در راستای تقویت همکاری‌های علمی و فناوری در سطح منطقه‌ای گام‌های مؤثری بردارند. ایجاد شبکه‌های علمی و تحقیقاتی مشترک و توافق‌نامه‌های همکاری میان دانشگاه‌ها، مؤسسات تحقیقاتی و مراکز علمی می‌تواند به تبادل دانش و فناوری و افزایش همگرایی منطقه‌ای کمک کند. این همکاری‌ها می‌توانند در حوزه‌های مختلفی مانند بهداشت، انرژی، تغییرات اقلیمی و فناوری‌های نوین توسعه یابند.

۲. ایجاد سیاست‌های منسجم علمی

یکی از چالش‌های اصلی در مسیر بهره‌برداری از دیپلماسی علمی در کشورهای خاورمیانه، نبود سیاست‌های منسجم و جامع علمی است. کشورها باید سیاست‌های علمی و پژوهشی خود را به‌طور مؤثر هماهنگ کنند و در راستای تقویت همکاری‌های علمی با کشورهای دیگر، به‌ویژه در حوزه‌های بین‌المللی، استراتژی‌های بلندمدت تدوین نمایند. این سیاست‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که به‌طور هم‌زمان توانمندی‌های داخلی را تقویت کرده و زمینه‌ساز تعاملات علمی جهانی باشند.

۳. تقویت زیرساخت‌های تحقیقاتی و علمی

یکی از مسائل اساسی که کشورهای خاورمیانه با آن مواجه هستند، کمبود زیرساخت‌های علمی و تحقیقاتی است. کشورها باید به سرمایه‌گذاری در پژوهش و توسعه پردازند و زیرساخت‌های علمی خود را با استفاده از منابع داخلی و بین‌المللی بهبود بخشند. این سرمایه‌گذاری‌ها می‌توانند شامل تأسیس و توسعه مراکز تحقیقاتی، آزمایشگاه‌های پیشرفته، و حمایت از پروژه‌های علمی مشترک باشد.

۴. توسعه آموزش علمی و فناوری

کشورهای خاورمیانه باید به‌طور ویژه بر توسعه آموزش علمی و فناوری در سطوح مختلف تأکید کنند. برای بهره‌برداری بهتر از دیپلماسی علمی، تربیت نخبگان علمی و تقویت ظرفیت‌های آموزشی در زمینه‌های کلیدی مانند علوم کامپیوتر، مهندسی، انرژی‌های نو، و سایر حوزه‌های

استراتژیک ضروری است. ایجاد بورس های تحصیلی و برنامه های تبادل دانشجویی بین المللی می تواند به این روند کمک کند.

۵. تقویت اعتماد سیاسی و فرهنگی در روابط علمی

یکی از مهم ترین موانع در راه توسعه دیپلماسی علمی در منطقه، بی اعتمادی های سیاسی و فرهنگی است. کشورهای خاورمیانه باید با استفاده از دیپلماسی علمی به تقویت اعتماد متقابل در روابط خود بپردازند. پروژه های علمی مشترک می تواند به عنوان ابزاری برای تسهیل گفت و گوهای سیاسی و کاهش سوء تفاهم ها عمل کنند. این پروژه ها باید در زمینه های غیر حساس و زمینه های توسعه پایدار انجام شوند تا اعتماد و همگرایی بین کشورهای مختلف افزایش یابد.

۶. حمایت از پژوهش های علمی کاربردی و ابتکاری

علاوه بر پژوهش های نظری، کشورهای منطقه باید توجه ویژه ای به پژوهش های کاربردی و ابتکاری داشته باشند که قابلیت تجاری سازی و حل مسائل واقعی منطقه ای را داشته باشند. حمایت از استارت آپ های علمی و پژوهش های مرتبط با فناوری های نوین می تواند موجب ارتقای توسعه اقتصادی و ایجاد فرصت های شغلی جدید در منطقه شود.

۷. تقویت ارتباطات بین المللی علمی

کشورهای خاورمیانه باید تلاش کنند تا ارتباطات علمی خود را با دیگر مناطق جهان، به ویژه با اتحادیه اروپا، آمریکا و کشورهای آسیایی،

راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ... ۱۰۱

تقویت کنند. این ارتباطات می‌توانند شامل همکاری‌های علمی در زمینه‌های مختلف تحقیقاتی، برنامه‌های مشترک تحقیقاتی، و پروژه‌های

تبادل فناوری باشند. همچنین، عضویت در نهادهای علمی بین‌المللی می‌تواند زمینه‌ساز پذیرش بیشتر علم و فناوری‌های نوین در کشورهای منطقه باشد.

۱. توجه به جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی در دیپلماسی علمی برای موفقیت در دیپلماسی علمی، کشورهای خاورمیانه باید جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی را نیز در نظر بگیرند. ایجاد زمینه‌های فرهنگی برای تعاملات علمی، مانند برگزاری همایش‌ها، نمایشگاه‌ها و رویدادهای علمی بین‌المللی، می‌تواند به افزایش تبادل فرهنگی و علمی میان کشورهای مختلف کمک کند.

منابع

۱. رضازاده، مصطفی (۱۳۹۹). دیپلماسی علمی و چالش‌های آن در منطقه خاورمیانه. سیاست خارجی، ۱۵(۲)، ۳۳-۴۵.
۲. میرزایی، علی (۱۳۹۸). نقش دیپلماسی علمی در تقویت همکاری‌های منطقه‌ای: مطالعه موردی کشورهای خاورمیانه. مطالعات بین‌المللی، ۲۵(۴)، ۷۸-۹۱.
۳. حسینی، محمد (۱۴۰۰). بررسی روند تحول دیپلماسی علمی در ترکیه و تأثیر آن بر روابط بین‌المللی. روابط بین‌الملل، ۳۱(۱)، ۱۱۲-۱۲۶.

۴. کاظمی، فرزاد، محمودی، شهاب (۱۳۹۷). چالش‌های علمی و فناوری در خاورمیانه: از بحران‌های سیاسی تا فرصت‌های دیپلماسی علمی. سیاست و توسعه، ۱۰(۳)، ۵۲-۶۷.
۵. حسینی، ناصر (۱۳۹۶). دیپلماسی علمی و توسعه پایدار در کشورهای خاورمیانه. تحولات جهانی، ۱۸(۵)، ۱۰۲-۱۱۴.

References

1. Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs.
- This book discusses the concept of soft power, including how science and technology can enhance a country's influence on the global stage.
2. Ruffini, P. B. (2020). *Science and Diplomacy: A New Dimension of International Relations*. Springer. Ruffini explores how science diplomacy has emerged as a key instrument in addressing global challenges and advancing international relations.
3. Royal Society & American Association for the Advancement of Science. (2010). *new frontiers in science diplomacy: Navigating the changing balance of power*. RS-AAAS Report. This report analyzes how science diplomacy is reshaping relationships between nations, particularly in regions of conflict.
4. Wagner, C. S. (2008). *The New Invisible College: Science for Development*. Brookings Institution Press. This book discusses the global networks of scientific collaboration and how they impact regional and international

development.

5. Flink, T., & Schreiterer, U. (2010). Science diplomacy at the intersection of S&T policies and foreign affairs:

Toward a typology of national approaches. *Science and Public Policy*, 37(9), 665–677.

6. Keohane, Robert, & Nye, Joseph (2012), *Power and Interdependence Revisited*. Langman Classics in Political Science.p.58

- 7- Gluckman, p, d, Turekian, v, c, Grimes, r, q, &Kishi. T, (2017). Science Diplomacy: A Pragmatic Perspective from the *Inside Science & Diplomacy*, 6(4), 1-13

- 8- Turekian, v. (2018). the Evolution of Science Diplomacy. *Global Policy* 9 (s3),

Translated References into English

Rezazadeh, M. (2020). Scientific diplomacy and its challenges in the Middle East region. *Foreign Policy*, 15(2), 33-45. [In Persian]

Mirzaei, A. (2019). The role of scientific diplomacy in strengthening regional cooperation: A case study of Middle Eastern countries. *International Studies*, 25(4), 78-91. [In Persian]

Hosseini, M. (2021). Analyzing the evolution of scientific diplomacy in Turkey and its impact on international relations. *International Relations*, 31(1), 112-126. [In Persian]

Kazemi, F., & Mahmoudi, Sh. (2018). Scientific and technological challenges in the Middle East: From political

crises to opportunities for scientific diplomacy. *Politics and Development*, 10(3), 52-67. [In Persian]
Hosseini, N. (2017). Scientific diplomacy and sustainable development in Middle Eastern countries. *Global Transformations*, 18(5), 102-114. [In Persian]

استناد به این مقاله: درشتی، حنا. (۱۴۰۳). راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی. *تعاملات دیپلماتیک*، ۲ (۶)، ۵۵ - ۱۰۴.

doi: 10.22034/dpiq.2025.502720.1020



The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License